

Ulla Aatsinki

Rajat ja radikalismi. Pohjoinen työväenliike tiellä vallankumoukseen vuonna 1917

Vuosi 1917 oli tapahtumarikas ja merkittävä koko Suomessa, myös pohjoisessa. Pohjois-Suomi oli sosiaalisesti, taloudellisesti ja poliittisesti monimuotoinen alue, ja tapahtumien vyöry saavutti sen. Toimintaympäristönä Pohjois-Suomi erosi muusta Suomesta; pitkät etäisyydet, huonot kulkuyhteydet, heikko yhteiskunnallinen infrastruktuuri ja Kalotin yllirajainen kanssakäynti antoivat arktiselle kansannousulle erityisen leiman. Esitelmässäni tarkastelen vuoden 1917 tapahtumia ja niihin vaikuttaneita tekijöitä pohjoisten yhteisöjen näkökulmasta ja liitän ne osaksi suomalaisen yhteiskunnan murrosta.

Tiina Lintunen

VTT, yliopisto-opettaja

Poliittinen historia

20014 Turun yliopisto

puh. 02-333 5373

e-mail. tiina.lintunen@utu.fi

PUNAISTEN NAISTEN VERKOSTOT

Suomen sisällissotaan osallistui tuhansia naisia molemmin puolin rintamaa. Valtiopetoksellisesta toiminnasta syytettynä valtiorikosoikeuteen joutui 5533 naista. Esitutkintavaiheessa naisilta tiedusteltiin muun muassa sitä, miksi he olivat liittyneet punakaartiin. Yleisimmäksi selitykseksi nousi punakaartin maksama hyvä palkka, mutta monet perustelivat lähteneensä kaartiin jouduttuaan painostuksen kohteeksi tai intouduttuaan ryhmän mukaan. Oikeudessa annetut selitykset eivät toki aina vastanneet totuutta, vaan syytetyt ovat pyrkineet puolustelemaan tekojaan. On kuitenkin totta, että erilaisilla sosiaalisilla viiteryhmillä, kuten työyhteisöllä, on ollut vaikutusta naisten asennoitumiseen ja päätökseen lähteä punakaartin toimintaan mukaan. Millaisia kytköksiä näillä naisilla oli keskenään?

Jotta voidaan selvittää valtiorikosoikeuteen joutuneiden naisten keskinäisiä suhteita, on syytä rajata otos tietylle alueelle. Olen väitöskirjassani tutkinut Porin seudulta kotoisin olleita valtiorikosoikeuteen vuonna 1918 päätyneitä naisia. Naisia on 267 ja he työskentelivät pääsääntöisesti huoltotehtävissä. Olen nyt ryhtymässä tutkimaan näiden naisten keskinäistä verkostoitumista ja hyödynnän tutkimuksessa verkostanalyysin metodeja (mm. John Scottin ja Claire Lemerrierin kehittämiä menetelmiä).

Esitelmässäni aion pohtia, miten naiset olivat kytkeytyneet toisiinsa ja nimenomaan heidän verkostojaan jo ennen sisällissotaa. On tärkeää tietää, miten verkostot ovat syntyneet ja toimineet ja millainen vaikutus niillä on ollut naisten toimintaan. Kiinnostavaa on analysoida, minkälaisia vahvoja ja heikkoja yhteyksiä naisten väliltä löytyy ja millaiset henkilöt osoittautuvat voimakkaimmiksi yhdistäviksi solmukohdiksi eri ryhmittymien välillä. Verkostanalyysin avulla pyrin päättämään, millaisia olivat valtiorikosoikeuteen joutuneiden työläisnaisten toimikentät ja suhteet 1910-luvun lopulla.

Kimmo Kestinen: Tampereen työläiset ja nälkäkriisi

[Työläisväestön vaikutusmahdollisuudet kunnalliseen päätöksentekoon nälkäkriisin hoitamiseksi ensimmäisen maailmansodan aikana](#)

Yhteiskunnallinen elämä oli ensimmäisen maailmansodan vuosina Suomessa lamaanuneessa tilassa. Sotasensuuri piti huolta siitä, ettei vallanpitäjille epäsuotuisia uutisia ei saanut julkaista. Vuosi vuodelta kiristynyttä elintarvikekriisiä ei kuitenkaan voinut lakaista maton alle. Jokainen suomalainen näki ja koki tilanteen omakohtaisesta. Erityisesti kaupungeissa ja muissa kulutuskeskuksissa alettiin olla huolissaan elintarpeiden riittävydestä. Työväki murehti omaa toimeentuloaan ja vallanpitäjät sitä, mitä tapahtuisi, jos tilanteen annettaisiin mennä äärimmäiseksi. Ongelmaa vaikeutti myöhässä ollut kunnallislain uudistus, joka olisi antanut kaikille kuntalaisille äänioikeuden ja siis mahdollisuuden vaikuttaa kaikille yhteisten kunnallisten asioiden hoitoon. Oltiin tilanteessa, jossa kunnallista valtaa piti vain rikkain osa asukkaista, mikä oli omiaan aiheuttamaan epäluuloisuutta suuressa työläisenemmistössä, ainakin Tampereella.

Alkuvuonna 1917 tilanne äkisti muuttui tsaarin vallan kukistuessa. Hetken aikaa tuntui siltä, kuin kaikki olisi ollut mahdollista. Eduskunta saatiin koolle ja sosialidemokraatit menivät mukaan muodostettuun Tokoin senaattiin. Kahdeksan tunnin työaikalaki otettiin nopeasti käyttöön ja kunnallislakiuudistuskin sai vauhtia. Vallankumous ei kuitenkaan ollut muuttanut elintarviketilannetta parempaan suuntaan vaan kävi päinvastoin.

Keskeinen kunnallinen elintarvikekriisiä hoitamaan perustettu kunnallinen elin oli elintarvetoimikunta (joka vasta vuonna 1918 muutti nimensä elintarvelautakunnaksi). Se perustettiin jo vuonna 1915 tarkoituksenaan keksiä toimenpiteitä elintarpeiden puutteeseen. Jo aivan alusta lähtien siihen oli valittu työläisedustaja, ja paikalliset työväenjärjestöt ja kuluttajaosuuskunnat pyrkivät jatkuvasti lisäämään vaikutusvaltaansa toimikunnassa lisäjäsenien avulla.

Osuustoimintaliike osoittautui luontevaksi yhteistyökumppaniksi toimikunnan kanssa. Paikallisesti elintarvikekriisiin liittyi myös kulutusosuustoiminnan jakautuminen kahteen

kilpailevaan ryhmään ja samanaikaisesti edistysmielisen osuustoiminnan pyrkimykset yhdistää voimansa.

Esitelmässäni tulen tarkastelen niitä keinoja, joilla paikallinen työväki yritti vaikuttaa elintarviketilanteen hoitamiseen sekä elintarvetoimikunnan sisällä että sen ulkopuolella. Elintarvetoimikunnan epäkiitollinen tehtävä oli toimia puskurina asukkaiden lisääntyvien tarpeiden ja kaupungin porvarillisen hallinnon antamien resurssien välillä.

Anna Rajavuori

Helsingin yliopisto

anna.rajavuori@helsinki.fi

Kirkkomellakat Helsingissä 1917

Venäjän vallankumousmielialan levitessä Suomeen tolstoilainen kirjailija Arvid Järnefelt piti toukokuussa 1917 kolme puhetta helsinkiläisissä kirkoissa. Hänen tavoitteenaan oli vallata kirkot pappisvallalta ja muuttaa ne Vapauden kirkoiksi, joissa kaikilla halukkailla olisi mahdollisuus saarnata. Puheita oli kuulemassa jopa tuhatpäinen yleisö ja tilaisuudet aiheuttivat levottomuuksia. Samaan aikaan anarkisti Jean Boldt piti päivittäisiä puheita kannattajilleen Nikolain kirkon rapuilla. Järnefeltin esimerkkiä seuraten anarkistit Jean Boldtin ja Juho Uotin johdolla valtasivat Nikolainkirkon kesäkuun 17. päivä. Kirkossa pidettiin puheita ja laulettiin työväenlauluja muutaman sadan valtaajan voimin. Valtauksen annettiin jatkua seuraavaan päivään, koska valtaajien joukossa oli paljon venäläisiä sotilaita, joiden mahdollista voimankäyttöä pelättiin. Jean Boldtin pidättäminen aiheutti hänen kannattajiensa mellakointia kirkon edustalla ja kolme miliisiä loukkaantui.

Työmies tuomitsi valtauksen vallankumouksellisenä provokaationa, jota järjestäytynyt työväki ei voinut hyväksyä. Työväenliikkeen suhtautuminen anarkismiin oli ollut kielteinen jo pitkään ja anarkismilla tarkoitettiin lähinnä terrorismia, vaikka sekä Järnefelt että Boldt olivat rauhanaatteen kannattajia. Vaikka mellakat olivat pääosin kirkkoa vastaan suunnattuja, Boldtin suunnitelmissa oli laajentaa valtauksia myös muihin instituutioihin. Järnefelt tuomittiin vankeusrangaistukseen kirkkopuheidensa vuoksi ja Boldt passitettiin mielisairaalaan.

Koska tolstoilaisuus ja anarkismi olivat marginaalisia ilmiöitä Suomessa 1900-luvun alussa, myös kirkkomellakoita on helppo pitää pienen piirin hullutuksina, joihin jo aikalaiset sekä porvarillisten että järjestäytyneen työväenliikkeen piirissä suhtautuivat kielteisesti. Kirkkomellakoihin osallistui kuitenkin satoja, jopa tuhansia kannattajia. Tarkastelen esitelmässäni kirkkomellakoita performansseina, jotka osaltaan kertovat vuoden 1917 vallan haastamisen mahdollisuuksista ja vallankumousvisioista.

Mikko-Olavi Seppälä
dosentti, yliopistotutkija, Helsingin yliopisto
mikko-olavi.seppala@helsinki.fi

Tavaritshin svobodaseikkailut: suomalaisten kuplettien venäläissotilas

Vuosien 1917–1919 tapahtumat olivat taustalla venäläissotilasta kuvaavien humorististen karaktäärilaulujen, kuplettien, erityisessä suosiossa vuosien 1918–1920 Suomessa. Esitelmässä analysoidaan suomalaisia venäläiskupletteja ja niiden esityskäytäntöjä. ”Tavaritshin” tai ”Iivanan” tyypissä yhdistyi populaarikulttuurin klovnimainen sotilashahmo ja venäläisyyteen liitetyt eksoottisen toisen stereotyyppiä, joista korostuivat ennen muuta kielellinen vieraus sekä seksuaalisuuden ja väkivallan muodostama uhka. Venäläissotilaan ja ryssänmorsiamen aistivoimainen kuvasto antoi myös tulkintakehyksen, jossa sisällissodan traumaattisia tapahtumia voitiin käsitellä vapauttavan huumorin kautta.

Samu Nyström
Suomen ja Pohjoismaiden historian dosentti (HY), FT
samu.nystrom@gmail.com

Vallankumouksen huumasta epätoivoon ja nälkään – Turvattomuus, toiseus ja viha(puhe) kaupungeissa 1917

Maaliskuun vallankumouksen avasi kaikkien yhteiskuntaryhmien toiveiden ja tavoitteiden padot. Hetken kaikki tuntui mahdolliselta ja aikalaiset kokivat olevansa suuren muutoksen äärellä. Vallankumoussankarit oli tuskin saatu haudattua, kun ”hulluuden hetken” huuma alkoi murentua. Valtataistelu levisi keisarikunnan huipulta imperiumin kaikkiin kolkkiin ja kaksoiskotka vaihtui kaksoisvaltaan. Suomessa valtataistelu jakoi rivejä kansallisesta politiikasta kunnallispolitiikkaan ja siitä edelleen työyhteisöihin, järjestöihin, naapurustoihin ja jopa perheisiin.

Maailmansodan paineessa horjunut valtava imperiumi romahti sisäiseen kaaokseen ja mukana sortui myös suomalainen yhteiskunta. Suomen talous ja elintarvikehuolto oli sodan seurauksena käytännössä täysin riippuvainen Venäjältä. Sotatarviketeollisuuden romahtaminen ja linnoitustöiden loppuminen jättivät tuhannet työläiset tyhjän päälle. Vielä kriittisempää oli, että elintarviketuonti Venäjältä loppui. Suomen asutuskeskukset

olivat eläneet tuontiviljalla, eikä suuriruhtinaskunta ollut omavarainen. Maailmansodan jatkuessa Suomea uhkasi nälänhätä.

Syksyyn 1917 tultaessa etenkin kaupungeissa toivo oli vaihtunut epätoivoon. Näin vuoden 1917 valtataistelua käytiin syvien ja vaikeiden jokapäiväisen elämän ongelmien kautta. Syksyn pimentyessä kysymykset elintarvikesäännöstelystä, hätäaputoista, kunnallisvallasta sekä lopulta laajemmin yhteiskunnallisten resurssien jakamisesta eivät olleet enenkään työläisille vain teoreettisia maailmankatsomuksellisia asioita.

Valtio ja kunnat joutuivat nopeassa ajassa kiistojen keskellä etsimään ratkaisuja pulaan joutuneiden auttamiseksi sekä kansallisen elintarvikehuollon järjestämiseksi. Tällöin keskeiseksi nousivat tilannearviot ongelmien vakavuudesta sekä kysymykset parhaista ja oikeudenmukaisimmista ratkaisumalleista ongelmiin. Tästä asetelmasta on löydettävissä yksi vuoden 1917 merkittävimmistä ongelmista: eri yhteiskuntaryhmien tilannearviot ja todellisuuskäsitykset erosivat toisistaan merkittävästi, jolloin lähes kaikki ratkaisumallit näyttivät jonkun ryhmän näkökulmasta väärämielisiltä, tuloksettomilta tai jopa yksinkertaisesti pahoilta.

Esitelmässäni paneudun väitöskirjani *Poikkeusajan kaupunkielämäkerta – Helsinki ja helsinkiläiset maailmansodassa 1914–1918* sekä myöhempien tutkimuksieni kautta eri kaupunkilaisryhmien todellisuuskäsityksiin vuoden 1917 tapahtumista ja kiistakysymyksistä. Tarkoituksena on pohtia tämän aineiston ja asetelman kautta toiseutta ja turvattomuutta sekä niiden tuottamaa vihan tunnetta ja vihapuhetta. Aihe näyttää olevan valitettavan ajankohtainen myös nyt sata vuotta myöhemmin.

Juha Matikainen

jematikainen@gmail.com

Sosialidemokraattisten puoluelehtien reaktiot vuoden 1917 kevään ja kesän kipupisteisiin

Valmistelen Suomen historian väitöskirjaa Jyväskylän yliopistossa. Tutkimukseni työnimi on Vallankumouksen syyt ja tavoitteet punaisessa lehdistössä keväällä 1918: Suomen sosialidemokraattisen puolueen lehdistön tie parlamentarismiin kannattajasta vallankumouksen äänitorveksi 1917-1918.

THPTS:n kesäseminaarissa esitykseni koskee vuoden 1917 kevään ja kesän tapahtumia, jotka aiheuttivat sosialidemokraattiselle puolueelle ja sen lehdistölle ongelmia tsaristisen repression kaudella hyvin toimineen kautskylaisen ideologian törmätessä nopeasti muuttuviin olosuhteisiin Venäjän maaliskuun vallankumouksen jälkeen.

Tutkimukseni sekä tärkein lähde että tutkimuskohde on sosialidemokraattinen puoluelehdistö (16). Koska Suomen vanhan työväenliikkeen lehdistö oli taloudellisesti riippumaton puolueesta eikä näin ollut sen suorassa ohjauksessa ja valvonnassa, saattoivat lehdet esittää hyvin itsenäisiä kannanottoja. Tutkinkin erityisesti vuoden 1917 ja tammikuun 1918 osalta sitä, missä määrin erilaisia reaktioita lehdet ilmaisivat, kun sosialidemokraattinen puolue joutui toimimaan kokonaan uudessa poliittisessa tilanteessa.

Oleellista puoluelehdistön mielipide-erojen ymmärtämiseksi on selvittää lehtien päätoimittajien asemoitumista puolueen sisäisissä linjaerimielisyyksissä. Viime vuosisadan alun toimittajat olivat korostetusti myös poliitikkoja (kansanedustajia, puoluehallinnon jäseniä tai ainakin keskeisissä tehtävissä paikallisissa järjestöissä), joten heidän näkemyksensä tulevat esiin myös tätä kautta.

Keskeisin tutkimuskohde ovat lehtien pääkirjoitukset, joissa lehdillä on instituutiona legitiimi oikeus esittää omat arvostuksensa tai kannanottonsa. Pääkirjoitusten lisäksi olen ulottanut tutkimusaineiston lehtien toimituksen laatimiin, mielipideaineistoon kuuluviin asia-artikkeleihin tai pakinoihin, joita usein voi pitää jonkinlaisina pääkirjoitusten jatkeina.

Esitykseni jäsentely:

1. lehtihistoria osana mediahistoriaa: lähteet, metodi, tulkinta
2. Suomen sosialidemokraattisen puolueen lehdistö 1917: lehdet ja levikki, puolueen valvonta, lehdistön vaikutus puolueeseen, toimittajat poliitikkoina
3. puoluelehdistön reaktiot vuoden 1917 kevään ja kesän kipupisteisiin, esimerkkeinä:
 - valtiollinen taso: Tokoin senaatin muodostaminen
 - laillisuus vai oikeudenmukaisuus: kunnallishallinnon demokratisoinnin keinot

Kieliriitaa työläisyhteisössä? Luokka ja kieli vallankumouksen Billnäsissä, 1917–1918.

Abstrakti THPTS Kesäseminaari 2016 "Työväestö, valta ja vapaus"

FT Matias Kaihovirta, Pohjoismainen historia, Åbo Akademi

mkaihovi@abo.fi

Kielen ja luokan keskinäinen suhde vallankumouksen ja sisällissodan Suomessa on jäänyt muiden kansallisten merkittävien tapahtumien varjoon. Silti kieli, kansallisuus ja muut etnisyyteen liittyvät kysymykset olivat ajankohtaisia, jopa keskeisiä ja poliittisesti

merkittäviä aiheita ensimmäisen maailmansodan aikaisessa Euroopassa. Kansallisuuskysymykset johtivat siihen että vanhat, etenkin Keski- ja Itä-Euroopan, monikansalliset imperiumit hajosivat. Näin tapahtui Venäjällä josta Suomi itsenäistyi lokakuun vallankumouksen vanavedessä. Myös kansainvälinen työväenliike oli hajautunut maailmansodan aikana muiden muassa kansallisten ja etnisten ristiriitojen vuoksi. Suomessa kieliriita pääsi jälleen valloilleen kun sortovuosien väliaikainen kielisopu unohtui ja yhteiskunnan vastakkainasettelu kärjistyi Venäjän keisarivallan kaaduttuaan.

Tässä esitelmässä syvennyn siihen miten ja miksi kielikysymys muuttui avoimeksi kieliriidaksi kaksikielisellä paikkakunnalla, Billnäsän ruukissa Länsi-Uudellamaalla, vallankumouksen ja sisällissodan aikana vuosina 1917–1918. Mikrohistoriallisella lähestymistavalla tutkin luokan ja kielen välistä suhdetta työläisten jokapäiväisessä poliittisessa toiminnassa ja kuinka kielikysymys nousi päivänpolttavaksi aiheeksi paikallisella tasolla josta ponnahti esille kätkettyä epäsovua kieliryhmien välillä. Kieliriita ja kielikysymys Suomessa on usein tarkasteltu ylempien yhteiskuntaluokkien poliittisena kysymyksenä, kun taas kielikysymyksen merkitystä työväenliikkeessä on jokseenkin tutkittu mutta varsin vähäisesti ja usein ohimenevänä seikkana. Aiempaa tutkimusta, miten työväki paikallistasolla kokivat kielen ja luokan ristiriitaista suhdetta, ei ole varsinaisesti tehty, etenkin koskien vuoden 1917–1918 tapahtumista.

Kysyn mitä tapahtui kaksikielisessä työväenyhteisössä kun ympäröivän yhteiskunnan perusrakenteet hajosivat? Mikä oli kielen merkitys työläisten poliittisessa toiminnassa vallankumouksen ja sisällissodan aikana? Oliko vuoden 1917–1918 tapahtumissa etnisen konfliktin ja jopa -puhdistuksen aineksia niillä paikkakunnilla jossa ruotsin- ja suomenkieliset työläiset olivat ennen vallankumousta eläneet arjessa rinnakkain? Entä miten kielipoliittiset suhteet työläisyhteisössä muuttuivat sisällissodan jälkeen?

Jarmo Peltola: Suurten kaupunkien työmarkkinat 1913–1918

Risto Alapuro, Viljo Rasila ja Pertti Haapala ovat kukin vuorollaan päätyneet selittämään 1918 sotaa ennen kaikkea poliittisilla tekijöillä. Kukaan heistä ei kuitenkaan kiellä sosioekonomisten tekijöiden vaikutusta kriisin syntyyn. Viljo Rasila totesi vuonna 1968 erityisesti torpparien rooliin vuonna 1918 keskittyneessä klassisen tutkimuksensa *Kansalaissodan sosiaalinen tausta* lopussa, ”Joka tapauksessa suomalaisessa yhteiskunnassa oli selvästi havaittavaa sosiaalista jännitystä, jonka kuitenkin vasta Venäjän kahteen peräkkäiseen vallankumoukseen liittyvät tapahtumat ja nimenomaan teollistuneimmille seuduille keskittynyt työttömyys ja nälkä kasvattivat niin suureksi, että se purkautui kansalaissotana.” (s. 153). Sittemmin tutkimus on keskittynyt lähinnä vuosien 1917–1918 poliittisiin tapahtumiin sekä niiden kytköksiin. Myös itse sota ja sodan uhrien määrä ja

heidän alueellinen esiintyminen ja sosiaalinen tausta on kiinnostanut. Sodan 1918 tapahtumista on haettu selitystä myös työväenliikkeen myöhemmälle kahtiajaolle.

Tässä paperissa kiinnitetään huomio Etelä-Suomen keskeisten teollisuuspaikkakuntien työmarkkina- ja palkkakehitykseen I maailmansodan aikana. Erityisesti polttopisteessä ovat teollisuuskaupunki Tampere, Helsinki, Turku, ja Viipuri sekä puu- ja paperiteollisuusalueet Kymi- ja Kokemäenjoen suissa. Työllisyyden kehityksen avulla pyritään arvioimaan työn puutteen laajuutta ja sen seurauksena mahdollisesti nousseita sosiaalisia ongelmia. Minkälainen vaikutus oli marraskuun 1917 yleislakolla eri paikkakuntien työmarkkinoihin? Lisäksi pohditaan, oliko paikallisella työmarkkinatilanteella vaikutusta punaisen osapuolen mobilisoitumiseen?

Raimo Parikka

raimoparikka@gmail.com

Valta, järjestys, konflikti, kumppanuus